

1

Міністерство освіти і науки України
Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України
Інститут мовознавства Російської Академії Наук
Російський державний педагогічний університет ім. О.І.Герцена
Державний вищий навчальний заклад “Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”
Московський міський психолого-педагогічний університет
Асоціація психолінгвістів України

ПРОГРАМА

II Міжнародної науково-практичної конференції

“АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛІНГВІСТИКИ”

26-27 жовтня

Переяслав-Хмельницький – 2007

5. Аксіологічні аспекти ідеографічної групи фразеологічних одиниць «поведінка людини» в українській мові: психосемантичний підхід до дослідження

Грозян Ніна Федорівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології РВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет».

6. Психопоетика і мовна особистість (на матеріалі художнього мовлення 90-х років XX століття)

Єщенко Тетяна Анатоліївна, кандидат філологічних наук, проректор з наукової роботи Донецького інституту соціальної освіти.

7. Категорія евалюативності як проявлення філософських категорій качества и количества

Летюча Любов Петрівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та методики навчання іноземних мов ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

8. Специфіка синкретизму мистецтв в інтерпретації художніх текстів

Волощук Лариса Валентинівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та методики навчання КМПУ імені Б.Д.Грінченка.

9. Вираження невербальної комунікації мовними засобами: психолінгвістичний аспект

Прудникова Тетяна Іванівна, викладач кафедри української філології РВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет».

10. Особенности восприятия понятия «русский» представителями различных поколений россиян

Овчиннікова Катерина Євгенівна, аспірантка Рязанського державного університету імені С.О.Єсеніна.

Фоміна Наталія Олександрівна, завідувач кафедри психології особистості, спеціальної психології та корекційної педагогіки, доктор психологічних наук, професор Рязанського державного університету імені С.О.Єсеніна.

11. Проявление национально-специфических особенностей в структуре сознания индивидов

Гришеніна Юлія Олексіївна, аспірантка Рязанського державного університету імені С.О.Єсеніна.

Фоміна Наталія Олександрівна, завідувач кафедри психології особистості, спеціальної психології та корекційної педагогіки, доктор

психологічних наук, професор Рязанського державного університету імені С.О.Єсеніна.

12. Проблеми організації внутрішнього лексикону на основі словесної асоціативної пам'яті

Волошун Алла Анатоліївна, аспірант кафедри практики англійської мови Рівненського державного гуманітарного університету.

13. Створення моделі ворога як засіб впливу на адресата в політичному дискурсі

Калищук Діана Миколаївна, аспірант кафедри прикладної лінгвістики Волинського державного університету імені Лесі Українки.

14. Інтуїтивна складова музичного сприймання

Литвинчук Леся Михайлівна, аспірант Науково-дослідного інституту АПН України імені Г.С.Костюка.

15. Психолінгвістичний образ світу у свідомості людини

Шарапа Іванна Сергіївна, аспірантка кафедри педагогічної та вікової психології Рівненського державного гуманітарного університету.

16. Философско-методологические основы исторических концепций Н.М. Карамзина, С.М. Соловьева, В.О. Ключевского

Чибухашвілі Ольга Олександрівна, аспірантка кафедри педагогіки Єлецького державного університету ім. І.О.Буніна.

17. Специфіка психолінгвістичного і власне лінгвістичного підходів до групування лексики за полями

Капась Валентина Андріївна, аспірантка кафедри української мови і методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

18. Психолінгвістический мир человека как своеобразная форма духовности.

Бистрова Богдана, викладач кафедри англійської мови НАУ (м. Київ).

<i>Зачесова І.А.</i> Взаимопонимание и взаимоотношения собеседников в диалоге.....	149
<i>Ильченко Е.В.</i> Учёт психологических особенностей обучающихся младшего школьного возраста при освоении иностранного языка	154
<i>Калмиков Г.В.</i> Проблема розвитку мовної компетенції у висвітленні Д.Слобіна і Дж.Грін	156
<i>Калмикова Л.О.</i> Мовленнєва діяльність як складова предмету психолінгвістики	160
<i>Кожухарь Г.С.</i> Нецензурная лексика в межличностной коммуникации: психологический аспект	164
<i>Кубрак Т.А.</i> Самопрезентация субъекта: коммуникативный психолингвистический подход к исследованию	168
<i>Лила М.В., Лила М.М.</i> Розвиток мислення підлітків та їх навчальна успішність з іноземної мови	172
<i>Литвинчук Л.М.</i> Інтуїтивна складова музичного сприймання	176
<i>Лозова О.М.</i> Змістова модель психосемантичної структури етнічної свідомості східних слов'ян	180
<i>Наушчик Н.В., Абрамкіна Н.В.</i> Психологічні аспекти значущості вивчення української мови	184
<i>Ніколаїчук І.О.</i> Динамічний аспект словотворчості майбутнього філолога	188
<i>Овчинникова Е.Е., Фомина Н.А.</i> Особенности восприятия понятия «русский» представителями различных поколений россиян	192
<i>Озерський І.В.</i> Врахування прокурором риторико-психологічних знань при підтриманні державного обвинувачення в суді	196
<i>Оран М.О.</i> Мовленнєва діяльність у процесі самопізнання особистості	200
<i>Павлова Н.Д.</i> Метод інтен-аналіза в изучении дискурса	203
<i>Пишичук С.В.</i> Некоторые психологические и психолингвистические подходы, влияющие на успешность овладения русским языком как иностранным	207
<i>Роменкова В.</i> Вербальная репрезентация содержания образа мира детей дошкольного возраста в процессе формирования идентичности	211
<i>Румянцова И.М.</i> Психолингвистические механизмы формирования речи при обучении иностранным языкам по модели онтогенеза	217
<i>Ставицька О.Г.</i> Особливості використання невербальних засобів спілкування в діяльності вчителя	223
<i>Фомина Н.А.</i> Некоторые результаты системных исследований проявлений индивидуальности личности в речи	228
<i>Чемеринська Д.І.</i> Гендерні ролі та їх вплив на формування гендерної ідентичності особистості	231
<i>Чепелева Н.В.</i> Текст как объект психологического исследования	234
<i>Шарапа І.С.</i> Психолінгвістичний образ світу у свідомості людини	240

ФІЛОЛОГІЯ

<i>Барашева Д.Е.</i> Особенности психолингвистической самоидентификации будущих преподавателей иностранного языка	244
<i>Верзіна А.В.</i> Мислення як вища форма відображення об'єктивної реальності	249
<i>Волощун А.А.</i> Проблеми організації внутрішнього лексикону на основі словесної асоціативної пам'яті	253
<i>Воробйова Л.М., Воробйова І.А.</i> Психолінгвістичні аспекти особистісно орієнтованого навчання іноземних мов	256
<i>Гришно Т.И.</i> Сопоставительный анализ звуков-заполнителей пауз хезитации, как выразителей чувствований, в русском и английском языках	260
<i>Грозин Н.Ф.</i> Аксиологічні аспекти ідеографічної групи фразеологічних одиниць «поведінка людини» в українській мові: психосемантичний підхід до дослідження	263
<i>Доброва Г.Р.</i> Воздействие психолингвистических и социолингвистических факторов на стратегию освоения детьми языковой системы	267
<i>Єщенко Т.А.</i> Психопоетика і мовна особистість (на матеріалі художнього мовлення 90-х років ХХ століття)	271
<i>Засєкін С.В.</i> Емпіричне вивчення психолінгвістичних універсалій у перекладі	280
<i>Заслужена А.А., Мельник О.М.</i> Переклад культур	285
<i>Захарчук Н.В.</i> Аналіз систем правил комунікативного співробітництва	288
<i>Калищук Д.М.</i> Створення моделі ворога як засіб впливу на адресата в політичному дискурсі	292
<i>Карп'юк М.Д.</i> Мова як основа міждисциплінарної психосинергії й базовий фактор формування цілісного світогляду особистості	296
<i>Ковалінська І.В.</i> Інтеркультурне виховання та освіта	307
<i>Котченко Т.Е.</i> Роль засобів невербальної комунікації при вивченні іноземної мови	311
<i>Кузнєцова Т.В.</i> Асоціативні реакції читачів на негативність інформації в ЗМК	316
<i>Летючая Л.П.</i> Категория эвалюативности как проявление философских категорий качества и количества	319
<i>Навальна М.І.</i> Відомімі утворення в сучасній українській публіцистиці	324
<i>Пруднікова Т.І.</i> Вираження невербальної комунікації мовними засобами: психолінгвістичний аспект	327

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ГУМАНІТАРНИЙ ВІСНИК

ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
«ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗБІРНИК

ПЕДАГОГІКА
ПСИХОЛОГІЯ
ФІЛОЛОГІЯ
ФІЛОСОФІЯ

ВИПУСК 12

ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ – 2007

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ОБРАЗ СВІТУ У СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ

Іванна Шарапа

(м. Рівне)

У статті йдеться про образ світу та вплив різних чинників, зокрема, мови, що має знакову природу, на його формування у свідомості людини. Мова розглядається одночасно як знак та відображення. Ми живемо в цьому „знаковому” світі. І без нашої думки, нашого відображення світу, нашої дії світ був би зовсім іншим.

Ключові слова: знакова система, образ світу, мова, соціум, особистість, культура, слова, картина світу, народ, людина, свідомість, переживання, самоспостереження, комунікація, інформація, діалог.

The matter of the article concerns image of the world and influence of various factors, in particular, influence of the language, which has a sign nature, on its formation in human consciousness. Language is considered as a sign and as an image at the same time. We live in this “sign” world. And without our thought, our notion of the world and our action the world would be entirely different.

Key words: Sign system, image of the world, language, social environment, personality, culture of speech, picture of the world, people/nation, human, consciousness, feelings, introspection, communication, information, dialog.

Проблема образу світу неодноразово досліджувалася науковцями. Серед них слід зазначити таких дослідників: Асмолов А., Бахтін М., Брунер Дж., Величковський Б., Гійом Г., Гумбольдт Г., Леонтьев А. та ін. У своїй статті ми спробуємо детальніше розглянути особливості формування образу світу у свідомості окремо взятої особистості.

Людина не може жити й розвиватися, не створивши – обов'язково за допомогою якої-небудь знакової системи – образ оточуючого її світу. Найчастіше в якості такої системи виступає природна мова.

Слово образ тут вжите для того, аби підкреслити, що людина має справу не з копією світу: вона завжди перетворює вхідні сигнали, адаптуючи їх до своїх потреб. Індивід неповторний як біологічна та психологічна особина, але він народжується в уже готовий світ. Таким чином, дитина уже належить своєму соціуму, своїй епосі та культурі. Особистості, що розвивається, випадає жити у відповідності з явними та неявними моделями та зразками, прийнятими в даній культурі.

Кожна культура має свій образ світу. Зрозуміти його завжди непросто. Зазвичай ми не помічаємо культурної моделі світу, відображеної в рідній мові. Ми поводимося з нею як з єдиною правильною, подібно до того, як не помічаємо повітря, яким дихаємо. Образ світу, втілений в чужій культурі, можна побачити через призму нерідної мови.

Фрумкіна Р.М. говорить: „Якщо ми вдумаємося в те, наскільки багатоманітні відносини мови і культури, мови і нашого способу описувати світ, думати про світ, то зрозуміємо, що наука про мову – важлива складова науки про людину як про мислячу істоту” [12, 87]. Навіть якщо ми думаємо „без слів”, то тільки після того, як уже оволоділи словами. І розповісти, про що саме ми думаємо і як ми думаємо, ми можемо тільки за допомогою слів. „Все, що культурно значимо, так чи інакше в мові виражене” [12, 88]. Тому в мовах північних народів є десятки слів для розрізнення різних видів снігу і льоду, в мовах мешканців гір – багато слів, що відображають деталі рельєфу.

Хоча оточуючий нас світ дуже складний, але він деякою мірою „штучний”. Наші рішення, наш вибір великою мірою базуються не на безпосередній перцепції запахів, звуків та форм, а на тому, що ці запахи, звуки та форми слугують знаками чогось, що не зводиться до них як до фізичних сутностей.

Іноді ми дивуємося, що в чужій мові чогось „нема”. Як правило, це відбувається тому, що ми думаємо про чужу культуру термінами власної культури і відповідно про чужу мову – категоріями рідної мови. Нерідко, замкнувшись у світі власної культури, не вміємо „це” нібито відсутнє віднайти. Разом з тим деякі поняття чи відношення можуть бути несуттєвими для даної культури. Ми повинні вийти „за межі безпосередньо даної інформації” (висловлювання Дж.Брунера), відкинути все несуттєве для нас і залишити тільки ту частину інформації, яка нам потрібна для виконання даного особистого завдання [4, 68]. Великою мірою цю роботу за нас зробила природна мова, озброївши нас різними інструментами категоризації.

В.Гумбольдт вважав мову „проміжним світом”. Цей „проміжний світ” знаходиться між народом та оточуючим його об'єктивним світом. Ось як учений висловився з цього приводу: „Кожна мова описує навколо народу, якому вона належить, коло, за межі

якого можна вийти лише в тому випадку, якщо вступаш в інше коло" [7, 36].

Людина, за В.Гумбольдтом, виявляється у своєму сприйнятті світу цілком підкорена мові, яка веде цього сліпого по історії як поводир. Практична діяльність людей підкоряється мові як творцеві існуючого світу. В.Гумбольдт вважав, що мова є одночасно і знак, і відображення [7].

Ідеї В.Гумбольдта про те, що мова визначає відношення людини до об'єктивної дійсності, перетворює зовнішній світ у власність духу розвивали такі вчені, як Л.Вітгенштейн, Л.Вайсгербер, Й.Трір, П.Хартман, Е.Касіерер. Вони вважали, що поняття – це не відображення об'єктивної дійсності, а продукти символічного пізнання, тобто пізнання, обумовленого словесними знаками, символами. Мова визначає мислення, перетворює оточуючий світ в ідеї, „вербалізує" їх. При цьому вони стверджують, що мова обмежує пізнавальні можливості свідомості: „Кордони моєї свідомості окреслені моєю мовою" (Л.Вітгенштейн) [3, 26].

Що ж стосується мови, то Бодуен де Куртене вважав, що вона базується на „комунікативному характері людини і її потребі втілювати свої думки у відчутні продукти власного організму та повідомляти їх особам, собі подібним, тобто іншим людям" [3, 27].

Образ світу, якщо дивитися з точки зору сучасних психологів, розглядається як відображення в психіці людини предметного світу, опосередковане предметними значеннями і відповідними когнітивними схемами та піддається свідомій рефлексії. Світ відкривається окремій людині через систему предметних значень, які ніби накладаються на сприйняття цього світу. Людина не виділяє чуттєві образи предметів – предметні значення є компонентами цих образів, тим, що їх „цементує" для людини, тим, що робить можливим саме існування цих образів.

Найбезпосередніша ситуація зустрічі людини зі світом – це безперервний рух свідомості в актуально сприйнятому образі світу. М.М.Бахтін стверджує, що необхідно „включити „внутрішній досвід" в єдність об'єктивного зовнішнього досвіду" [2, 75]. Суб'єктивній психіці належить дійсність внутрішньої психіки, дійсність знака. Поза знаковим матеріалом немає психіки, немає об'єктивного світу. Є фізіологічні процеси, процеси в нервовій системі, але немає суб'єктивної психіки як особливої якості буття, що докорінно відрізняється як від фізіологічних процесів, які здійснюються в організмі, так і від дійсності, що оточує організм, на яку психіка реагує і яку вона так чи інакше відображає. За своєю сутністю суб'єктивна психіка локалізована між організмом і зовнішнім світом, ніби на межі цих двох

сфер дійсності. Тут відбувається зустріч організму із зовнішнім світом, але зустріч не фізична: організм і світ зустрічаються у знакові. На думку Бахтіна М.М., „психічне переживання є знаковим вираженням зіткнення організму із зовнішнім середовищем. Тому внутрішню психіку не можна аналізувати як річ, а можна лише розуміти і тлумачити як знак" [2, 75].

Переживання не тільки може бути виражене за допомогою знака (адже для інших можна виразити переживання у слові, в міміці обличчя чи якимось іншим шляхом), але окрім вираження зовнішнього (для інших), переживання і для того, хто переживає існує тільки в знаковому матеріалі. І поза цим матеріалом переживання як такого взагалі не існує. В такому розумінні будь-яке переживання відображуване, тобто є потенційним відображенням. Відображуване будь-яка думка, будь-яка емоція, будь-який вольовий рух.

Знаковим матеріалом психіки, перш за все, є слово. Правда, внутрішнє мовлення переплітається з масою інших рухових реакцій, що мають знакову природу. Все ж основою, кістяком внутрішнього життя є слово. Виключення слова до крайньої межі знизило б психіку, виключення всіх інших виражальних рухів взагалі б її згасило.

У своєму чистому вигляді внутрішній знак, тобто переживання, існує лише для самоспостереження (інтроспекції). При правильному розумінні психіки і самоспостереження останнє, як вважає Бахтін М.М., не порушує єдності внутрішнього й об'єктивного досвіду. Дійсно, адже об'єктом самоспостереження є внутрішній знак, який як такий може бути і зовнішнім. Внутрішнє мовлення могло би й зазвучати. Результати самоспостереження в процесі самоусвідомлення обов'язково повинні бути виражені зовні чи бодай наблизитися до стадії зовнішнього вираження. Самоспостереження як таке рухається в напрямку від внутрішнього до зовнішнього знака. Самоспостереження має виражальний характер [2].

Самоспостереження є розумінням власного внутрішнього знака. Цим воно відрізняється від спостереження фізичної речі чи будь-якого фізичного процесу. Переживання ми не бачимо й не відчуваємо; ми його розуміємо. Це означає, що в процесі самоспостереження ми включаємо його в контекст інших знаків. Знак висвітлюється тільки за допомогою іншого знака.

Розуміння будь-якого знака, як зовнішнього, так і внутрішнього, здійснюється у нерозривному зв'язку зі всією ситуацією існування даного знака. Ця ситуація і при самоспостереженні подається як сукупність фактів зовнішнього досвіду, що коментує даний внутрішній знак. Ця ситуація завжди є соціальною. „Орієнтація у власній душі (самоспостереження)

реально невіддільна від орієнтації в даній соціальній ситуації переживання” [10, 78]. Тому будь-яке занурення в самоспостереження можливе лише в нерозривному зв'язку із зануренням в розуміння соціальної орієнтації. Постійне абстрагування від останньої також призводить до згасання переживання, як до цього ж призводить і відволікання від його знакової природи.

У слові, в кожному висловлюванні, яким би воно не було примітивним, завжди, знову і знову втілюється живий діалектичний синтез зовнішнього та внутрішнього. В кожній висловленій фразі суб'єктивне переживання приховується в об'єктивному факті сказаного слова, а сказане слово суб'єктивується в акті розуміння, щоб рано чи пізно породити репліку у відповідь. Кожне слово є своєрідною ареною боротьби та схрещення різних соціальних акцентів. Слово в устах одиначної особи є продуктом живої взаємодії соціальних сил.

Кожен з нас, сприймаючи світ через образ світу, постійно переносить світле поле уваги з одного предмета на інший. Таким чином, в нашому образі світу, точніше в тому його ситуативному фрагменті, з яким ми в даний момент маємо справу, весь час „висвітлюється” окремий предмет, а потім увага і свідомість переключається на інший – і так безкінечно. Але це безперервне перемикання свідомості з одного предмета на інший передбачає одночасно перехід предмета (його означеного образу) з одного рівня усвідомлення на інший. Леонтьєв О.О. писав: „В моїй свідомості існує те, що є об'єктом актуального усвідомлення, і те, що знаходиться на рівні свідомого контролю” [8, 269]. Таким чином, рух свідомості в образі світу має стереометричний характер. Свідомість має глибину. Образ світу багатовимірний, як багатоманітний і сам світ.

Але образ світу може бути не включеним в безпосереднє сприйняття світу, а повністю рефлексивним, відокремленим від наших дій у світі, зокрема сприймання. Такий образ світу може бути ситуативним, тобто фрагментарним. Наприклад, так можна охарактеризувати роботу пам'яті чи уяви. Але він може бути й позаситуативним, глобальним: тоді це образ цілісного світу, свого роду схема світобудови. Такий образ світу за своїм змістом завжди усвідомлений, рефлексивний, але глибина його осмислення, рівень рефлексії можуть бути різними. Граничний рівень такої рефлексії відповідає науковому та філософському осмисленню світу.

Світ існує, але не поза нами, не незалежно від нас. Ми учасники цього існування. Ми частина цього світу, що знаходиться в безперервному спілкуванні з іншими його частинами. І без нашої думки, на-

шого відображення світу, наших дій світ буде зовсім іншим.

О.О.Леонтьєв вважав, що „мова є системою орієнтирів, необхідних для діяльності в цьому речовому і соціальному, одним словом – предметному, світі”. Чи ми використовуємо цю систему для власної орієнтації, чи забезпечуємо з її допомогою орієнтацію інших людей – питання не настільки принципове. Адже спілкування, комунікація – це в першу чергу спосіб внесення тієї чи іншої корекції в образ світу співрозмовника. Відповідно засвоєння нової мови розглядається як перехід на новий образ світу, необхідний для взаєморозуміння та співробітництва з носіями іншої мови та іншої культури. „Щоб мова могла слугувати засобом спілкування, вона повинна передбачати єдине розуміння реальності. І навпаки: єдність розуміння реальності і єдність та узгодженість дій в ній мають своєю передумовою можливість адекватного спілкування” [8, 272].

Поки що ми залишалися в межах індивідуально-особистісного бачення світу людиною, опосередкованого особистісно-смісловими утвореннями і перш за все – особистісними смислами як такими. Але поряд з індивідуальними характеристиками ці особистісно-сміслові утворення мають і деяку культурну „серцевину”, єдину для всіх членів соціальної групи чи спільноти і зафіксовану в понятті „значення” на відміну від особистісного смислу. Іншими словами, можна поряд з індивідуальними варіантами говорити про систему інваріантних образів світу, абстрактних моделей, що описують загальні риси в баченні світу різними людьми. Такий інваріантний образ світу безпосередньо співвідноситься із значеннями та іншими соціально виробленими опорами, а не з особистісно-смісловими утвореннями як такими.

З теоретичної точки зору таких інваріантних образів світу може бути скільки завгодно – все залежить від соціальної структури суспільства, культурних та мовних розбіжностей в ньому і т.д. Останнім часом виникло навіть поняття „професійного образу світу”, формування якого є одним із завдань навчання спеціальності. Взагалі процес навчання може трактуватися як процес формування інваріантного образу світу, соціально і когнітивно адекватного реаліям цього світу і здатного слугувати „орієнтаційною основою для ефективної діяльності людини в ньому”. Так чи інакше, наші знання про світ нерозривні з нашою діяльністю в світі, нашим діалогом зі світом, нашим, користуючись висловлюванням М.М.Бахтіна, „не-алібі в ньому” [2, 244]. У психології є дані, які не лише не протирічають цій позиції, але й підтверджують її. Це, зокрема, висновок Б.М.Величковського про те, що „семантична інфор-

мація може зберігатися в пам'яті у формі просторових і семантичних контекстів, розміщених один в одному". Завдяки такій формі організації, очевидно, забезпечується компактність „упакування” свідчень. Крім того, „ця форма уявлення може демонструватися в залежності від ситуації як ефект ієрархічної організації, характерний для семантичної сітки, так і класичний ефект асоціативної близькості та контрасту, що найлегше трактується в рамках просторових моделей семантичної пам'яті” [5, 27]. Маються на увазі такі концептуальні структури, як схеми сцен (фрейми) і схеми подій (скрипти або сценарії). Б.М. Величковський у зв'язку з цим вводить поняття про „квазіпросторове уявлення ситуації”. Аналогічну ідею „спасіалізації”, тобто трансформації ментальних сутностей, набагато раніше висловив відомий французький лінгвіст Гюстав Гійом [6].

Психолінгвістика уже давно розвивається у напрямку моделювання ситуативної взаємодії людини і світу, в напрямку побудови „психолінгвістики подій” або „психолінгвістики діяльнісної взаємодії” [8, 276]. Вище ми зверталися до думок М.М.Бахтіна і О.М.Леонтьєва про принципову єдність світу предметного та світу духовного, світу свідомості, про „неалібі” кожної людини в світі і про те, що світ неповний без кожного з нас, що без кожного з нас із нашою психікою, нашою свідомістю, нашою діяльністю він стає іншим світом. Ми зафіксували також, що головним протиставленням для психолога є не протиставлення зовнішнього та внутрішнього, матеріального та психічного, а протиставлення образу та процесу.

Образ світу пов'язаний з діяльністю, але не лише операційними зв'язками. Не варто забувати, що „будівельним матеріалом” для образу світу є не безликі соціалізовані значення, а особистісні смисли як кристалізація відношення людини до світу (О.М.Леонтьєв) [8]. З іншого ж боку, як стверджує Г.А.Асмолов, будь-який акт діяльності має мотиваційну детермінацію, є ієрархією установок [1]. Та й взагалі „діяльність може формуватися й направлятися надситуативною активністю суб'єкта” (В.А.Петровський) [8, 279].

Таким чином, між образом світу (якщо розуміти його як частину свідомості особистості, як висловився О.М.Леонтьєв) та реальними вчинками людини стоїть – особистість. „Вона є згустком життя, продуктом його кристалізації у формі суб'єкта – суб'єкта, що завжди несе в собі свою історію, свою реальну біографію” (О.М.Леонтьєв) [9, 200].

Людина входить у світ діяльністю, особистісно опосередкованою системою вчинків, що визначають розвиток її особистості і формують сам світ. І психологія повинна усвідомити, що замість „науки про

людину, що постійно змінюється в безкінечно мінливому світі, ...науки про діяння вільної творчої особистості”, вона стала наукою „про діяльність обмеженої свідомості” [8, 13]. Такою наукою виявилась і її важлива складова – психолінгвістика.

Мова є важливим орієнтиром людини під час її існування у світі. І якщо цю діяльність розуміти як глибокий, осмислений діалог людини зі світом, як багатоголосу, інколи унісонну, інколи полемічну комунікацію різних компонентів тієї колосальної системи, яку ми називаємо світом, то мова є перш за все мовою особистості. Ми знову повертаємося до ідей В.Гумбольдта, що писав про творчий характер мови та комунікативного акту [7].

Один з найцікавіших психологів сучасності, Віктор Франкл, сказав у своїй основній книзі: „Якщо людина хоче прийти до самої себе, її шлях лежить через світ” [с. 120]. Мова і є її провідником у цьому світі по дорозі до себе.

Таким чином, на формування образу світу у свідомості особистості впливає безліч факторів, таких як природна мова, що має знакову природу, традиції та звичаї народу, особливості культури, діяльність особистості, особистісно-сміслові утворення та інші. У своєму дослідженні ми встановили зміст та особливості поняття „образ світу”, описали „відносини” мови і культури, мови і нашого способу думати про світ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асмолов А.Г. Культурно-историческая психология и конструирование миров. – М., 1996. – 236с.
2. Бахтин М.М. Литературно-критические статьи. – М., 1986. – 224с.
3. Белянин В.П. Психолінгвістика. – М.: Фланта, 2004. – 226с.
4. Брунер Дж. Психология познания: За пределами непосредственной информации: Пер. с англ. – М., 1977. – 298с.
5. Величковский Б.М. Функциональная организация познавательных процессов. Автореф. дисс. ... докт. психол. наук. – М., 1987. – 34с.
6. Гийом Г. Принципы теоретической лингвистики. – М., 1990. – 198с.
7. Гумбольдт В. Избранные труды по общему языкознанию. – М., 1984. – 196с.
8. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики. – М.: Смысл, 1999. – 288с.
9. Леонтьев А.Н. Философия психологии. – М., 1994. – 284с.
10. Общая психолінгвістика. Хрестоматия. – М.: Лабиринт, 2004. – 315с.
11. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М., 1990. – 318с.
12. Фрумкина Р.М. Психолінгвістика. – М.: Академа, 2003. – 316с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Шарапа Іванна Сергіївна – аспірантка кафедри педагогічної та вікової психології Рівненського державного гуманітарного університету.